

Ольга РУДЬ,

orcid.org/0000-0002-5985-2422

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

(Суми, Україна) olgarud2017@ukr.net

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ВІЙНА» В ЩОДЕННИКУ НАДІЇ СУХОРУКОВОЇ «МАРІУПОЛЬ. НАДІЯ»

Стаття присвячена аналізу засобів вербалізації концепту «війна» у щоденнику «Маріуполь. Надія», написаному в соцмережах маріупольською журналісткою Надією Сухоруковою під час блокади міста в 2022 році.

У дослідженні зосереджено увагу на різних підходах до потрактування поняття «концепт» у сучасній лінгвістиці. Зазначено, що складові і характеристики концепту визначаються особливостями картини світу, частиною якої він є, її типом, що безпосередньо впливає на сприйняття та інтерпретацію концепту і зумовлює його значущість для носіїв цієї картини світу.

Концепт «війна» окреслено як «етнічно, культурно зумовлене, складне, структурно-сміслове, вербалізоване утворення, яке ґрунтується на понятійній основі і включає у свою архітектуру образ і оцінку». Він відображає почуття, емоції автора, його переживання і ціннісні орієнтири.

Основними вербалізаторами досліджуваного концепту в щоденнику «Маріуполь. Надія» визначено лексеми **війна, військові**, які віднесено до ядерної зони. Близню периферію формують лексеми на позначення ворогів українського народу, військова термінологія та назви різноманітних видів озброєння, бойових дій тощо: **окупанти, вбивці, рашисти, диктатор; снаряди, літаки, бомби; обстріл, вибухи, авіаудар, бомбардування** та інші. До зони дальньої периферії зарахували топонімічні назви та назви урбаністичних об'єктів: **Маріуполь, Київ, Краматорськ, Сєвєродонецьк, Херсон, проспект Миру, проспект Перемоги, Черьомушки, «Азовсталь», пологовий будинок, драмтеатр** тощо.

Зазначено, що концепт «війна» в індивідуально-авторській картині світу, відображений у щоденнику Надії Сухорукової «Маріуполь. Надія», набуває глибокого та багатовимірного змісту. Він містить як загальнолюдські уявлення про війну, так і суб'єктивно-авторські інтерпретації, що віддзеркалюють особистий досвід, емоції та переживання. Вербалізація цього концепту здійснюється через систему мовних засобів, які несуть значне емоційне й експресивне навантаження, формуючи виразний авторський стиль.

Ключові слова: концепт, війна, засоби вербалізації, ядро концепту, ближня периферія, дальня периферія, Надія Сухорукова.

Olga RUD,

orcid.org/0000-0002-5985-2422

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Ukrainian Language and Literature Department

Sumy State Pedagogical University named after AS Makarenko

(Sumy, Ukraine) olgarud2017@ukr.net

VERBALIZATION OF THE CONCEPT OF “WAR” IN NADIYA SUKHORUKOVA’S DIARY “MARIUPOL. HOPE”

The article is dedicated to the analysis of the means of verbalizing the concept of «war» in the diary «Mariupol. Hope», written on social media by Mariupol journalist Nadiia Sukhorukova during the blockade of the city in 2022.

The study focuses on various approaches to interpreting the notion of «concept» in modern linguistics. It is noted that the components and characteristics of a concept are determined by the peculiarities of the worldview it belongs to, as well as its type, which directly influences the perception and interpretation of the concept and determines its significance for the speakers of this worldview.

The concept of «war» is defined as an «ethnically and culturally conditioned, complex, structurally meaningful, and verbalized formation based on a notional foundation and incorporating imagery and evaluation into its architecture». It reflects the author's feelings, emotions, experiences, and value orientations.

The primary verbalizers of the studied concept in the diary «Mariupol. Hope» are identified as the lexemes **war** and **military**, which belong to the core zone. The near periphery is formed by lexemes denoting the enemies of the Ukrainian people, military terminology, and names of various types of weapons and combat actions, such as: **occupiers, murderers,**

rashists, dictator; shells, planes, bombs; shelling, explosions, airstrike, bombardment and others. The far periphery includes toponymic names and names of urban objects: Mariupol, Kyiv, Kramatorsk, Sievierodonetsk, Kherson, Prospekt Myru, Prospekt Peremohy, Cheryomushky, Azovstal, maternity hospital, drama theater, etc.

It is noted that the concept of «war» in the individual-author worldview, as reflected in Nadiia Sukhorukova's diary «Mariupol. Hope», acquires profound and multidimensional meaning. It encompasses both universal perceptions of war and subjective authorial interpretations that mirror personal experience, emotions, and feelings. The verbalization of this concept is carried out through a system of linguistic means that bear significant emotional and expressive weight, shaping a distinct authorial style.

Key words: concept, war, means of verbalization, core of the concept, near periphery, far periphery, Nadiia Sukhorukova.

«Моє особисте пекло живе всередині мене.

Біль минає тільки тоді, коли я його виговорюю»

Н. Сухорукова

Постановка проблеми. З найдавніших часів тема війни була і залишається однією з центральних проблем, які хвилюють людство. Сьогодні науковці прагнуть розкрити глибинні причини виникнення воєн, дослідити їхню природу, а також розробити ефективні механізми попередження збройних конфліктів і боротьби з ними. Війна аналізується як у контексті її руйнівних наслідків, так і з погляду можливих конструктивних змін, які інколи виникають у результаті кризових ситуацій. Вивчення цього феномену має не лише історичне та соціальне значення, але й є важливим для формування стратегії мирного співіснування в сучасному світі.

Аналіз досліджень. Різноманітність підходів до аналізу концепту «війна» як універсального феномену зумовила вивчення його в різних галузях науки: філософії, соціології, психології, історії, політології тощо. Осмислення та відображення в мовній картині певної нації концепту «війна» привертає увагу науковців з різних лінгвістичних напрямів. Він досліджується в площині когнітивної (О. Данилейко, Г. Яворська) та дискурсивної лінгвістики (О. Бондарчук, Л. Пасик, Л. Рись), еколінгвістики (О. Материнська, І. Пянковська), медіалінгвістики (С. Мельник, О. Назаренко, В. Сікорська), соціолінгвістики (К. Близнюк, Р. Скідченко), лінгвостилістики (Г. Бачинська, О. Вербовецька, Т. Вільчинська, Т. Храбан, А. Червінчук) тощо.

Концепт «війна» нерідко вивчається на матеріалі творів художньої літератури, у яких розкриваються як особисті трагедії окремих людей, так і колективний досвід нації, її стійкість, героїзм та прагнення до свободи і незалежності. Так, лінгвокультурологічну тектоніку концепту «війна» С. Каленюк і К. Воронюк розглядають на матеріалі твору С. О. Талан «Оголений нерв»; Н. Совтис, Н. Волос, М. Сойко досліджують особливості функціонування цього концепту в індивідуально-авторській мові творів Ліни Костенко; О. Гуменюк аналізує специфіку об'єктивації концепту «війна»

у творчості Оксани Забужко; Д. Запорожська присвятила своє дослідження особливостям його вербалізації в українських рок-поезіях 2022 року. Через систему художніх засобів та авторські образи концепт «війна» набуває багатовимірного значення, допомагаючи не лише реконструювати історичні події, а й осягнути їхній вплив на людську свідомість, суспільні процеси, культурні трансформації та навіть міжнародні відносини.

Мета статті – аналіз засобів вербалізації концепту «війна» у щоденнику «Маріуполь. Надія» Надії Сухорукової. Окреслена мета дослідження передбачала розв'язання таких **завдань**: з'ясувати особливості феномену концепту «війна» в лінгвістичному аспекті; визначити структуру аналізованого концепту; описати засоби вираження концепту «війна» у щоденнику Надії Сухорукової «Маріуполь. Надія».

У науковому дослідженні використано такі **методи**: метод концептуального аналізу – для аналізу концепту «війна» як елемента концептосфери, окреслення його структурних складників; лексико-семантичний аналіз – для визначення засобів вербалізації концепту «війна» в щоденнику Н. Сухорукової, аналізу лексико-семантичних груп лексики; когнітивно-дискурсивний аналіз – для вивчення концепту «війна» через призму особистісного досвіду автора.

Виклад основного матеріалу. Книга «Маріуполь. Надія» – це щоденник війни, щоденник болю, розпачу і надії, написаний у соцмережах маріупольською журналісткою Надією Сухоруковою під час блокади міста в 2022 році. Це безпосереднє, емоційно насичене свідчення людини, яка пережила жахи російського вторгнення. Авторка розповідає про життя в оточеному Маріуполі: вибухи, зруйновані будинки, голод, холод, смерть на вулицях і відчай мешканців міста. Подробиці життя в заблокованому місті вразили світову спільноту. Уривки з щоденника передруковували відомі міжнародні ЗМІ, вони звучали в Європарламенті, за мотивами щоденника в Литві створили виставу, а в Україні – документальний фільм. Щоденник Надії Сухорукової є не лише свідченням трагедії

жителів Маріуполя, а й потужним джерелом мовної репрезентації концепту «війна».

Сучасна мовознавча наука відзначається різноманітністю підходів до розуміння сутності поняття «концепт». О. Газуда підкреслює, що «сутнісні особливості концепту як оперативної одиниці мислення зводяться до його обґрунтування крізь призму багатоаспектності, передусім як ментального і мисленнєвого утворення, що базується на багатоманітності смислів у мовознавстві і використовується у процесі когнітивної (пізнавальної) людської діяльності» (Газуда, 2018).

А. Загнітко у «Сучасному лінгвістичному словнику» подає різні потрактування цього поняття залежно від напрямку лінгвістики. Концепт – це: «1) оперативна одиниця мислення і/або людської психіки, квант структурування знання, що відбиває знання й досвід людини; оперативна змістовна одиниця пам'яті й поняттєвої системи, що об'єднує смисли, якими оперує людина в процесах мислення; 2) у лінгвістиці тексту – сформульована ідея твору; 3) у лінгвокультурології – комплекс культурно зумовлених уявлень про предмет, що співвідноситься з поняттям, ментальний прообраз, ідея поняття, саме поняття; 4) у когнітивній лінгвістиці – одиниця ментальних або психічних ресурсів свідомості й тієї інформаційної структури, яка відбиває знання й досвід людини; 5) у комунікативній лінгвістиці, психолінгвістиці – оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку (*lingua mentalis*), усієї картини світу, відбитої в мозку людини; відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об'єкти світу» (Загнітко, 2020: 346–347).

Відсутність єдиного, усталеного визначення поняття «концепт» зумовлена його складною, багатовимірною структурою, яка виходить далеко за межі традиційної понятійної основи. Концепт поєднує в собі не лише логічно-раціональні елементи, що можуть бути чітко артикульовані й описані, але й глибокі індивідуальні та колективні переживання, які нерідко залишаються на рівні підсвідомого сприйняття. Його соціопсихокультурна складова формується під впливом історичного досвіду, національних традицій, менталітету та культурних кодів, що властиві певній спільноті. Ця частина концепту не завжди осмислюється носієм мови, однак вона активно проявляється у вигляді асоціацій, емоцій, оцінок, образів і конотацій, які автоматично активуються у свідомості в процесі сприйняття чи використання певного слова або уявлення. Водночас «концепт характеризує носіїв етнокультури й виникає безпосеред-

ньо під час взаємодії лексичного значення слова з культурою народу, досвідом людей і суспільства» (Мельник, 2023: 451).

Аналіз наукової літератури засвідчив складність та багатогранність концепту «війна». За визначенням учених, концепт «війна» – це «етнічно, культурно зумовлене, складне, структурно-смісловне, вербалізоване утворення, яке ґрунтується на понятійній основі і включає у свою архітектоніку образ і оцінку. Понятійна складова формується актуальною інформацією про війну як реальне явище, що слугує основою для утворення концепту. Образна складова культурного концепту «війна» пов'язана зі способом пізнання дійсності, і в неї входять усі ті наївні уявлення, які існують у свідомості різномовних індивідів у зв'язку з цим концептом» (Богдан, 2014: 46).

Науковці, беручи за основу польову модель, у структурі концепту виділяють ядро – ключову лексему, що називає концепт, і периферію. Як зауважує Н. Матушевська, «ядро концепту найкраще відображає семантика ключового слова. В ядрі знаходиться етимологія імені концепту і зміст відповідного поняття, а на периферії розташовуються абстрактні ознаки, похідні від ядерних» (Матушевська, 2015: 75).

В «Етимологічному словнику української мови» слово *війна* пов'язується з дієсловом *воювати*, що походить від праслов'янського **vojь* «воїн», споріднене з *вина*, і виводиться з праіндоевропейського кореня **ueia-*, **uei-* «прагнути, домагатися, гнатися» (ЕСУМ, 1982: 431). У «Словнику української мови» значення лексеми *війна* трактується як: «1. Організована збройна боротьба між державами, суспільними класами тощо. 2. перен. Стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» (СУМ, 1970: 669).

Вербалізований концепт може реалізуватися у різноманітних формах – від окремих лексичних одиниць і фразеологізмів до тропеїчних засобів, виявлятися в усних і письмових текстах різного жанру й стилю. Крім того, він може бути закріплений у мовленнєвому етикеті, типовій тактиці мовної поведінки та навіть невербальних сигналах, що супроводжують комунікацію. Така багатовимірність вербалізації зумовлює необхідність комплексного підходу до вивчення концепту, що ґрунтується на поєднанні лінгвістичного аналізу з методами психології, культурології та філософії (Маслова, 2023). Лише за умови такого інтегративного підходу можна повноцінно осягнути сутність концепту, його когнітивну природу, функціонування в культурному контексті та роль у формуванні мовної картини світу.

Основним вербалізатором концепту «війна» (ядро концепту) в щоденнику «Маріуполь. Надія» Н. Сухорукової є лексема *війна*: «До **війни** не ходила в храм і молилася тільки в літаках» (Сухорукова, 2023: 20); «За десять днів **війни** ...» (Сухорукова, 2023: 24) тощо. *Війна* для авторки щоденника – це «непорозуміння» (Сухорукова, 2023: 17); «страшний час» (Сухорукова, 2023: 15); «каламутне лихоліття» (Сухорукова, 2023: 18); «нескінченне пекло» (Сухорукова, 2023: 29); «пекельне пекло» (Сухорукова, 2023: 29) тощо.

У метафоричних контекстах лексема *війна* поєднується з дієсловами негативної семантики, що позначають деструктивні дії, спрямовані на руйнування, насильство й знищення: *хазяйнувала, повиганяла, повбивала, погрожувала, примудрилася стерти, примудрилася зруйнувати, змітає, ненавидить, нищить, розкидала* тощо. Такі дієслова акцентують увагу на масштабах трагедії, підкреслюють агресивну суть воєнних дій, спрямованих на знищення людей і навколишнього світу: «І одного разу на вулиці не лишилося нікого. Окрім **війни**. Вона вже *хазяйнувала там. Повиганяла всіх, хто їй заважав. Повбивала тих, хто не хотів іти, погрожувала тим, хто намагався її спроводити. Зрештою вона примудрилася стерти з лиця землі все живе і зруйнувати кожен будинок, навіть найменший й найнепомітніший*» (Сухорукова, 2023: 18); «**Війна** *ненавидить ніжність і красу, вона їх нищить*» (Сухорукова, 2023: 16). *Війна* постає як активна сила, «**потворна й бездушна**» (Сухорукова, 2023: 16), що несе загибель, страждання та спустошення, «*змітає все на своєму шляху вибуховою хвилею ненависті*» (Сухорукова, 2023: 16).

В українській мові ключове слово «війна» має найбільше асоціативних зв'язків із лексемами, похідними від слів «військо» та «воїн». Серед них у щоденнику виділяється іменник «*військовий*», що номінує учасників війни: «...не можу уявити жахіття, які випали на долю наших **військових** на “Азовсталі”» (Сухорукова, 2023: 64); «А ви здайтеся, кажуть вони нашим **військовим**, і ми перестанемо вбивати» (Сухорукова, 2023: 194).

Концепт «війна» перебуває у тісних взаємозв'язках з іншими семантично близькими концептами мовної картини світу українського народу, які окреслюють як субконцепти – *битва, бій, ворог* тощо. Ці лексеми входять до асоціативного поля концепту «війна», оскільки їх об'єднує спільна сема 'протистояння сторін' (Богдан, 2014: 48).

Мовними репрезентантами ворогів українського народу є номінації з негативною конота-

цією, що підсилюється емоційно-забарвленими епітетами: *мерзенні загарбники, окупанти, російські окупанти, прокляті російські окупанти, вбивці, російські вбивці, камікадзе недороблені, придурки російські* тощо. Наприклад: «...турнем з нашої землі **мерзенних загарбників**» (Сухорукова, 2023: 13); «Моє улюблене місто вбивають **прокляті російські окупанти**» (Сухорукова, 2023: 20); «Навіщо ви нас розлютили, **камікадзе недороблені?**» (Сухорукова, 2023: 21).

Негативна оцінна характеристика закладена в неологізмові *рашисти*, яким авторка номінує росіян, чим висловлює свій осуд імперській, агресивній політиці росії, що супроводжується масовими порушеннями прав людини, злочинами проти мирного населення: «**Рашисти** спеціально вимучують місто бомбардуваннями, виснажують нас» (Сухорукова, 2023: 29); «**Рашисти** катували нас цими літаками» (Сухорукова, 2023: 110); «**Рашисти** діяли як фашисти, тільки тупіше» (Сухорукова, 2023: 184).

Високого ступеня емоційності й експресії авторка досягає завдяки використанню на позначення ворога назв міфологічних, фантастичних істот, які вирізняються жахливим, потворним виглядом: *орки, монстри, гобліни, виродки, мерзенні виродки* тощо. Наприклад: «Війна не привід забруднювати місто. Його й так бруднять снарядами **мерзенні виродки із сусідньої країни**» (Сухорукова, 2023: 20); «Я не можу зрозуміти, з ким воюють ці **утирки**? З дітьми, з жінками, з немовлятами, з лікарями, з пацієнтами? Чому ці **гобліни** б'ють по школах, дитячих садках, лікарнях, пологових будинках» (Сухорукова, 2023: 28); «Так стріляти по живих людях, як це роблять **рашисти**, можуть лише **монстри**» (Сухорукова, 2023: 30).

Зооморфні метафори в щоденнику Н. Сухорукової містять виправдано агресивну семантику: «І жодна **падла** мене звідси не видавить!» (Сухорукова, 2023: 22); «Однак ці **тварюки** почали стріляти, як завжди» (Сухорукова, 2023: 37); «**Підлі рашистські гади**, я нікого не проклинатиму, але нехай ваше пекло буде таким, як ця ніч у загальному коридорі квартири на проспекті Миру» (Сухорукова, 2023: 38). Використання пейоративної лексики дозволяє авторці окреслити ворога через призму особистого переживання, що додає тексту суб'єктивної напруги та психологічної глибини.

Нова реальність, сформована під впливом російсько-української війни, активно стимулює мовотворчість, зокрема процеси творення нових лексичних одиниць. Така мовна активність відображає не лише прагнення зафіксувати ті зміни, які

відбуваються в суспільстві, а й передати настрої, оцінки та емоції українського народу. Особливо яскраво це виявляється у ставленні до чільника росії – особи, яка безпосередньо відповідальна за розв'язання цієї жорстокої, кривавої війни. С. Гриценко зазначає, що «основа цих номенів – різні домінуючі ознаки чи риси номінованої особи» (Гриценко, 2022: 11): зріст, недовіра до оточення, психічний стан, жорстокий стиль управління та неповага до прав інших, фізичний стан, розумові здібності та ін. (Гриценко, 2022: 11).

Біль маріупольців, які зазнали жахиття окупації, їхній гнів і зневага отримують своє яскраве мовне втілення в лексемах, які Н. Сухорукова використовує для номінації головного агресора: *мерзенний карлик, окупант, убивця, божжевільний диктатор, цинічний та божжевільний убивця-маніяк, наймерзенніший і найзліший карлик, диктатор, пуйло, мерзенний тиран* тощо. Значення номенів підсилюється, увиразнюється епітетами, які формують цілісну, вкрай негативну характеристику, що через емоційну насиченість впливає на читача, викликаючи відразу, страх, гнів, і водночас формуючи відчуття моральної вищості автора й народу, який протистоїть такому злу. Наприклад: «Звідти, наче кислотний дощ, летіла сліпа залізна смерть. Її приніс **наймерзенніший і найзліший карлик – диктатор, цинічний та божжевільний убивця-маніяк**» (Сухорукова, 2023: 12); «**Мерзенний карлик** примудрився об'єднати всіх» (Сухорукова, 2023: 15); «Ми думали, що війна – це непорозуміння. Що **божжевільного диктатора** вб'є блискавка» (Сухорукова, 2023: 17).

У щоденнику «Маріуполь. Надія» простежується яскраво виражений процес демонізації чільника росії, що досягається через отождолення його з Іродом – надзвичайно сильним культурно-історичним маркером зла, жорстокості, нелюдськості, кривавого деспотизму: «А тобі не здається, що **пуйло – цар Ірод**? Він дітей убиває. І дорослих теж» (Сухорукова, 2023: 22); «Ну, ти ж журналістка. То як думаєш, **він – утілення Ірода**?» (Сухорукова, 2023: 22).

Дослідження, проведене на матеріалі щоденника «Маріуполь. Надія» Н. Сухорукової, дозволило до ближньої периферії концепту «війна» зарахувати лексеми, що номінують ворогів українського народу, а також військову термінологію та назви різноманітних видів озброєння. Нами виділено декілька лексико-тематичних груп воєнної лексики, що відображають різні аспекти війни та військової справи:

1) назви зброї та військової техніки: *снаряди, літаки, танки, ракети, «Гради», бомби, БМП,*

міни, зброя, бомбардувальник, винищувач, кулі, РСЗВ, міномет, гранатомет, зенітки, корабельні снаряди, вакуумні бомби, важка артилерія тощо. Наприклад: «*Останнє, що було нашої весни, це не спів птахів, а гуркіт **літаків***» (Сухорукова, 2023: 7); «... якщо летять **«Гради»**, то відчуття таке, ніби наближається величезний потяг – убивця, від якого трясеться земля і холоне кров у жилах» (Сухорукова, 2023: 20); «У нашому підвалі молилися всі й просили, щоб **бомба** пролетіла повз нього» (Сухорукова, 2023: 91);

2) назви військових професій і звань: *льотчик, солдати, командир полку* тощо. Наприклад: «Він летів з моря, і **льотчик** бачив унизу весь Маріуполь» (Сухорукова, 2023: 109); «Мій чоловік – **командир полку**» (Сухорукова, 2023: 192);

3) назви учасників нерегулярних формувань, допоміжних сил: *волонтери, партизани* тощо. Наприклад: «... мені здавалося, що ми **партизани** у ворожому тилу» (Сухорукова, 2023: 94); «Воду привозили **волонтери** й роздавали безкоштовно» (Сухорукова, 2023: 92);

4) назви воєнних об'єктів: *блокпост, бункер, бомбосховище, лінія фронту* тощо. Наприклад: «... на **блокпостах** ретельно перевіряють телефони, переглядають кожну світлинку та напис під нею» (Сухорукова, 2023: 94); «Він вийде з **бункера**, щоб подихати повітрям, а йому в тім'ячко вдарить електричний розряд із неба» (Сухорукова, 2023: 17); «Закидали ракетами житлові райони, **бомбосховища** з жінками та дітьми» (Сухорукова, 2023: 95);

5) лексика на позначення тактики, способів і наслідків ведення бойових дій: *обстріл, вибухи, авіаудар, авіаналіт, бомбардування, прильоти, бойові дії, вуличні бої, вибухова хвиля, артобстріл* тощо. Наприклад: «За десять хвилин почався новий **артобстріл**» (Сухорукова, 2023: 47); «Під **обстрілами** якось не надто легко налагодити життя» (Сухорукова, 2023: 19); «Але приз на наймоторнішу смерть завжди вигравав **авіаудар**» (Сухорукова, 2023: 110); «**Вибухи** висмоктували з мене життя» (Сухорукова, 2023: 65);

6) назви військових заходів та режимів безпеки: *блокада, окупований Маріуполь, переговори, окупована територія, комендантська година, зелений коридор, перемога* тощо. Наприклад: «Ніхто з маріупольців не знав, коли починається **комендантська година**: не було зв'язку...» (Сухорукова, 2023: 17); «Я так само читаю зведення по Києву та радію кожній **перемозі** нашої армії» (Сухорукова, 2023: 86);

7) сигнали оповіщення та засоби комунікації: *сирена, повітряна тривога* тощо. Напри-

клад: «Діти бояться, коли дрижать шибки і гуде сирена» (Сухорукова, 2023: 13); «Під час **повітряної тривоги** вона мисє підлогу в під'їзді» (Сухорукова, 2023: 13–14).

До дальньої периферії концепту «війна» ми віднесли назви населених пунктів, назви вулиць, площ і районів міста та урбаністичні об'єкти. У першу чергу концепт «війна» репрезентується через назви населених пунктів України, які зазнали бомбардувань та руйнації. Серед найпоширеніших є місто *Маріуполь*, яке з великою любов'ю Н. Сухорукова називає *Марік*: «*Це прізвисько Маріуполю дали найближчі. Його мешканці. <...> Марік – це тільки для своїх. Домашня назва улюбленого міста*» (Сухорукова, 2023: 27–28). Маріуполь постає як жива істота, що зазнає невимовного болю і страждання, але продовжує чинити опір: місто «*тремтіло, стогнало, вило, але трималося*» (Сухорукова, 2023: 81); «*У Маріуполя агонія. Він нас не відпускає. Він не винен, що йому невимовно погано і страшно, він не хоче помирати на самоті*» (Сухорукова, 2023: 97); «*Воно пахне гаром, немитим тілом і оцтом...*» (Сухорукова, 2023: 98); «*... воно не здається*» (Сухорукова, 2023: 81); «*Маріуполь іще дихає*» (Сухорукова, 2023: 96); «*продовжує боротися*» (Сухорукова, 2023: 133). Дієслівні метафори допомагає авторці передати всі жахіття війни, які довелося пережити маріупольцям під час обстрілів, бомбардувань та блокади міста.

Через топонімічні назви авторка окреслює масштаби цієї жорстокої війни: *Київ, Харків, Одеса, Краматорськ, Сєверодонецьк, Херсон, Львів, Мелітополь, Мангуш, Запоріжжя, Чорноморськ, Миколаїв, Донецьк, Горлівка, Макіївка, Сартана, Авдіївка* та ін. Наприклад: «*Харків, як ви? Одеса, Краматорськ, Сєверодонецьк, Херсон, Маріуполь? Як у вас?*» (Сухорукова, 2023: 13).

Презентантами концепту «війна» у щоденнику слугують:

– назви вулиць, площ і районів міста Маріуполя: *Лівий берег, Лівобережжя, проспект Миру, проспект Перемоги, вулиця Осипенка, Черьомушки, вулиця Леваневського, Торгова площа, Східний, проспект Нахімова, Приморський район, площа Свободи, Піщанка, парк «Веселка», Центральний район, ринок на Бахчиванджі* та ін. Наприклад: «*Віктор розповідав про мертвих людей на Черьомушках, де вони з Оленою мешкали раніше*» (Сухорукова, 2023: 40); «*Площу Свободи розстріляли ракетами та «Градами»*» (Сухорукова, 2023: 135);

– назви будівельних об'єктів, у підвалах яких маріупольці знаходили прихисток чи гинули

десятками, сотнями внаслідок їх руйнування: «*Азовсталь*», *пологовий будинок, лікарняне містечко, драмтеатр, будинок № 105, Ноїв ковчег* (двоповерховий будинок, «де ховалося майже тридцять людей» (Сухорукова, 2023: 41)). Наприклад: «*Зараз окупанти бомблять «Азовсталь». Там в укритті діти й жінки*» (Сухорукова, 2023: 68); «*За кілька днів, дев'ятого березня, російський льотчик скинув на пологовий будинок авіабомбу*» (Сухорукова, 2023: 35); «*Потрапив дід у Ноїв ковчег випадково: прийшов з нашими друзями*» (Сухорукова, 2023: 47).

Деякі топонімічні та урбаністичні назви набули символічного значення, перетворившись на своєрідні маркери історичної пам'яті, героїзму та незламності жителів Маріуполя.

Висновки. У сучасних умовах боротьби українського народу проти російських окупантів концепт «війна» належить до основних і має розгалужену систему вербалізації, що будується на традиційних усталених номенах, так і на новотворах, що передають особливості сучасної війни.

На матеріалі щоденника Надії Сухорукової «Маріуполь. Надія», простежено, що основним вербалізатором досліджуваного концепту є лексеми *війна, військові*, які відносимо до ядерної зони. Близню периферію формують лексеми на позначення ворогів українського народу, військова термінологія та назви різноманітних видів озброєння, бойових дій тощо: *окупанти, вбивці, рашисти, диктатор, снаряди, літаки, танки, ракети, бомби, блокпост, бомбосховище, обстріл, вибухи, авіаудар, бомбардування* та інші. До зони дальньої периферії зарахували топонімічні назви та назви урбаністичних об'єктів: *Маріуполь, Київ, Краматорськ, Сєверодонецьк, Херсон, проспект Миру, проспект Перемоги, вулиця Осипенка, Черьомушки, «Азовсталь», пологовий будинок, лікарняне містечко, драмтеатр, Ноїв ковчег* тощо.

Таким чином, концепт «війна» в індивідуально-авторській картині світу, відображений у щоденнику Надії Сухорукової «Маріуполь. Надія», набуває глибокого та багатовимірного змісту. Він містить як загальнолюдські уявлення про війну, так і суб'єктивно-авторські інтерпретації, що віддзеркалюють особистий досвід, емоції та переживання. Вербалізація цього концепту здійснюється через систему мовних засобів, які несуть значне емоційне й експресивне навантаження, формуючи виразний авторський стиль.

Перспективним вважаємо дослідження функціонування емотивних вербалізаторів у щоденнику Надії Сухорукової «Маріуполь. Надія».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богдан С. Вербалізація війни в епістолярних текстах Лесі Українки. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ, 2014. Вип. 2 (24). С. 43–49.
2. Газуда О. Поняття концепту в сучасній лінгвістиці. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Вип. 22. Т. 1. Дрогобич, 2018. С. 38–43.
3. Гриценко С. Мовні інновації російсько-української війни 2022 року. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. Вип. 2(32). Київ, 2022. С. 9–13.
4. Етимологічний словник української мови (ЕСУМ). В 7-ми томах. Том 1. Київ : Наукова думка, 1982. 631 с.
5. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
6. Маслова Ю. П. Вербалізація концептів війна, мир, жінка, чоловік у газетному дискурсі України у воєнний період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 71–77.
7. Матушевська Н. В. Структура концепту спокуса (на матеріалі англomовних лексикографічних джерел). *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2015. Вип. 4. С. 75–80.
8. Мельник С. М., Назаренко О. М., Сікорська В. Ю. Мовна репрезентація концепту «війна» в сучасному українському медіадискурсі. *Philological education and science: transformation and modern development vectors: scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2023. С. 446–467.
9. Словник української мови (СУМ): в 11 т. Т. 1. Київ : Наукова думка, 1970.
10. Сухорукова Н. Маріуполь. Надія. Київ : Лабораторія, 2023. 224 с.

REFERENCES

1. Bohdan S. (2014) Verbalizatsiia viiny v epistoliarlykh tekstakh Lesi Ukrainky. [Verbalization of war in Lesya Ukrainka's epistolary texts]. *Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatyuka. Serii Movoznavstvo*. Ternopil. TNPU, 2014, № 2 (24), S. 43–49 [in Ukrainian].
2. Hazuda O. (2018) Poniattia kontseptu v suchasni linhvistytsi. [The Notion of Concept in Modern Linguistics]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyts'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka*. Vyp. 22. T. 1. Drohobych, 2018. S. 38–43 [in Ukrainian].
3. Hrytsenko S. (2022) Movni innovatsii rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku. [Linguistic Innovations of the Russian-Ukrainian War of 2022.]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Litaraturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*. Vyp. 2(32). Kyiv, 2022. S. 9–13 [in Ukrainian].
4. Etymolohichni slovnyk ukrainskoi movy (1982). V 7-my tomakh. [Etymological Dictionary of the Ukrainian Language. In 7 volumes]. Tom 1. Kyiv: Naukova dumka, 1982. 631 s. [in Ukrainian].
5. Zahnitko A. (2020) Suchasnyi linhvistychnyi slovnyk. [Modern Linguistic Dictionary]. Vinnytsia: TVORY, 2020. 920 s. [in Ukrainian].
6. Maslova Yu. P. (2023) Verbalizatsiia kontseptiv viina, myr, zhinka, cholovik u hazetnomu dyskursi Ukrainy u voiennyi period. [Verbalization of the Concepts War, Peace, Woman, Man in the Newspaper Discourse of Ukraine During the War Period]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: serii «Filolohiia»*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA, 2023. Vyp. 17(85). S. 71–77. [in Ukrainian].
7. Matushevska N. V. (2015) Struktura kontseptu spokusa (na materialy anhlomovnykh leksykohrafichnykh dzherel). [The Structure of the Concept Temptation (Based on English-Language Lexicographic Sources)]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Filolohichni nauky*. 2015. Vyp. 4. S. 75–80.
8. Melnyk S. M., Nazarenko O. M., Sikorska V. Yu. (2023). Movna reprezentatsiia kontseptu “viina” v suchasnomu ukrainskomu mediadyskursi [Linguistic representation of the concept “war” in modern Ukrainian media discourse]. *Philological education and science: Transformation and modern development vectors: Scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2023. S. 446–467. [in Ukrainian].
9. Slovnnyk ukrainskoi movy (1970): v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. V. 1. Kyiv: Naukova Dumka, 1970. [in Ukrainian].
10. Sukhorukova N. (2023) Mariupol. Nadiia. [Mariupol. Hope]. Kyiv: Laboratoriia, 2023. 224 s. [in Ukrainian].